

6. Нежинська О. О. Основи коучингу : навчальний посібник / О. О. Нежинська, В. М. Тименко. – Київ = Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – 220 с.

7. Парслоу Е. Коучинг в обучении. Практические методы и техники / Е. Парслоу, М. Рей. – С-Пб. : Питер, 2003. – 204 с.

8. Романова С. М. Коучинг як нова технологія в професійній освіті / С. Р. Романова // Вісник Нац. авіац. ун-ту. – 2010. – Вип. 3. – С. 83–86. – (Серія «Педагогіка. Психологія»).

9. Соколова Е. И. Анализ терминологического ряда «коуч», «ментор», «тьютор», «фасилитатор», «эдвайзер» в контексте непрерывного образования / Е. И. Соколова // Непрерывное образование: XXI век. – 2013. – Вып. 4. – С. 124–135.

10. Уитворд Л. Коактивный коучинг / Л. Уитворд, Г. Кимси-Хауз, Ф. Сандал; пер. с англ. – Москва : Изд-во Центра поддержки корпоративного управления и бизнеса, 2004. – 360 с.

11. Уитмор Дж. Коучинг высокой эффективности / Дж. Уитмор ; пер. с англ. – Москва : Международная академия корпоративного управления и бизнеса, 2005. – 168 с.

12. Coaching / Anna Cywińska, Sylwia Majewska, Kamila Pełciak-Kowalska Eliza Szewc. – Lublin : Wydanie pierwsze, 2013. – 190 s.

13. ICF Credential – International Coach Federation. URL: <https://coachfederation.org/icf-credential> (дата звернення: 02.11.2020).

14. Dilts R. Od przewodnika do inspiratora, czyli coaching przez duże «C». – Warszawa : PINLP, 2006. – 444 s. URL: https://www.koob.ru/dilts_robert (дата звернення: 02.11.2019).

15. Hase S., Kenyon C. 2000, 'From Andragogy to Heutagogy', Ulti-BASE In-Site, December. URL: <http://pandora.nla.gov.au/nph-wb/20010220130000/http://ulti-base.rmit.edu.au/New/newdec00.html> (дата звернення: 02.11.2019).

16. Thorpe S., Clifford J. Coaching Handbook: An Action Kit for Trainers and Managers. – London : Cogan Page, 2003. – 229 p. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-c> (дата звернення: 01.11.2019).

Дата надходження до редакції: 21.04.2020 р.

УДК 37.035.6:371(477.8)

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-102-2-11-14

Марія БАГРІЙ,

*кандидат філологічних наук,
докторант Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

ПИСЬМЕННИКИ-ПЕДАГОГИ XIX – 30-Х РОКІВ ХХ СТ. – АВТОРИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

У статті окреслено період пробудження самосвідомості українського народу на основі суспільності, культурно-освітнього руху, українського шкільництва, коли викристалізуються ідеї культуровідповідності й вільного виховання особистості, відбувається не лише розробка, а й часткове впровадження цих ідей у навчально-виховний процес на основі використання змісту й відповідних форм і методів практичної роботи. Аналіз життя і діяльності, літературних творів письменників-учителів цього часу дає можливість стверджувати, що просвітництво, громадянська свідомість, патріотизм, відданість інтересам народу властиві передусім самим митцям, їхні літературні твори, громадська та просвітницька діяльність насичені низкою виховних

ситуацій, характерами, поглядами, вчинками людей, які жили на території Західної України у кінці XIX – 30-х роках ХХ ст.

Ключові слова: *освіта, письменники-педагоги, Західна Україна, автор, навчально-методичне забезпечення.*

В статті обозначен період пробудження самосвідомості українського народу на основі общественности, культурно-образовательного движения, украинских школ, когда выкристаллизовываются идеи культуры и свободного воспитания личности, происходит не только разработка, но и частичное внедрение этих идей в учебно-воспитательный процесс на основе использования содержания и соответствующих

форм и методов практической работы. Анализ жизни и деятельности, литературных произведений писателей-учителей этого периода дает возможность утверждать, что просвещение, гражданское сознание, патриотизм, преданность интересам народа свойственны прежде всего самим писателям, их литературные произведения, общественная и просветительская деятельность насыщены рядом воспитательных ситуаций, характерами, взглядами, поступками людей, живших на территории Западной Украины в конце XIX – 30-х годах XX века.

Ключевые слова: образование, писатели-педагоги, Западная Украина, автор, учебно-методическое обеспечение.

The second half of the XIX century – the period of awakening the self-consciousness of the Ukrainian people on the basis of society, cultural and educational movement, Ukrainian schooling. During this period, the ideas of cultural conformity and free upbringing of the individual crystallized. There is not only the development, but also the partial implementation of these ideas in the educational process through the use of content and appropriate forms and methods of practical work.

Analysis of the life and work, literary works of writers-teachers gives us the opportunity to conclude that the Enlightenment, civic consciousness, patriotism, devotion to the interests of the people are inherent, first of all, the artists themselves. Analyzing literary works, public and educational activities, we see that they are full of various educational situations, characters, views, actions of people who lived in the first half of the twentieth century in modern Western Ukraine.

The educational activity of Western Ukrainian writers-teachers of the end of the XIX – 30s of the XX century, who worked and worked in the schools of Western Ukraine, is a reliable source of information about the development of schooling in this historical period. The construction of educational work in the period under study required enterprising, dedicated people who would take the lead in this process into their own hands, and the means to ensure the implementation of the tasks.

The study found that an important role in the implementation of educational tasks and the formation of pedagogical and educational guidelines had the activities of public cultural, educational and pedagogical, founded and led by prominent representatives of the Western intelligentsia: teachers, writers and educators of Western Ukraine.

Key words: education, writers-teachers, Western Ukraine, author, educational and methodical providing.

Постановка проблеми. Навчально-методична діяльність західноукраїнських письменників-педагогів кінця XIX – 30-х років XX ст., які працювали і творили у школах Західної України, – достовірне джерело інформації про розвиток шкільництва в означений історичний період. Організація освітньо-виховної справи досліджуваного періоду вимагала не тільки ініціативних, відданих своїй справі людей, які б узяли керівництво цим нелегким процесом у свої руки, а й засобів, що забезпечили б виконання поставлених завдань.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Попри те, що західноукраїнські письменники-педагоги, автори навчально-методичного забезпечення, у своїх творах порушували актуальні питання навчання та виховання дітей і юнацтва, окремого ґрунтового й цілісного дослідження даної наукової проблеми не здійснено. Відображення актуальних освітніх потреб і проблем українського суспільства та виховання національно-свідомої особистості у творчості письменників-педагогів, авторів навчально-методичного забезпечення Західної України кінця XIX – 30-х років XX ст., частково окреслено у працях Г. Білавіча, С. Вдовича, Т. Завгородньої, В. Качкана, О. Любара, Л. Потапка, Ф. Потушняка, М. Романюка, В. Яременка.

Мета статті – у контексті розвитку української педагогічної думки проаналізувати доробок авторів навчально-методичного забезпечення, письменників-учителів Західної України кінця XIX – 30-х років XX ст.

Виклад основного матеріалу. На пробудження освітньої свідомості західноукраїнського народу значний вплив мало національне відродження, під впливом якого формувалися найкращі кадри національної інтелігенції, де завдяки патріотизму та активній діяльності в боротьбі за поширення освіти серед населення Західної України відбувалося національне становлення української системи освіти, зокрема проведено реформу педагогічної освіти.

Понад двадцять років вивченню Волинського Полісся віддав **Павло Аполлонович Тутковський** (1858–1930). У результаті наукових експедицій Волинню ним було зібрано чимало цінних матеріалів, зокрема й геологічні колекції. Учений написав та опублікував понад 80 наукових праць, присвячених дослідженню волинського краю, серед яких: «Із геології Луцького повіту Волинської губернії», «Про геологічні дослідження 1900–1901 рр. Києво-Ковельської залізниці» та ін. Відомо, що у 1896–1899 роках П. Тутковський досліджував район Луцька, проводив дослідження озера Світязь та Оконських джерел. Павло Аполлонович – автор багатьох підручників із геології та географії, першого словника геологічних термінів [3].

Окремо варто відзначити освітянську діяльність **Степана Йосиповича Смаль-Стоцького** (1859–1938). У 1885–1918 роках він, професор Чернівецького університету, викладає українську та російську мову і літературу; друкує монографії: «Руська правопись» (1891–1893), «Руська граматика» (1893), «Буковинська Русь. Культурно-історичний образок» (1897), «Шкільна граматика», «Характеристика наукової діяльності І. Я. Франка» (1913), «Ідеї Шевченкової творчості» (1914); «Діди, батьки і внуки у Шевченка» (1918). Його сміливо можна назвати одним із визначних діячів національно-культурного відродження Буковини. Противник москвофільства, він неабияк спричинився до перемоги народовців на Буковині [5, с. 194–203]. Зокрема, спільно із Миколою Васильком та іншими добився цілковитої рівноправності українців в адміністрації, політичному житті Буковини. Завдяки його заходам, працям (уклав першу шкільну граматику української мови – 4 видання: 1893, 1907, 1922 1928 років) уведено у 1893 році

фонетичний правопис у середніх школах Буковини, розбудовано українське (зокрема середнє) шкільництво. «Руську граматику» (так звана «желехівка» – абетка із 34-х літер) розробляв спільно із професором Т. Гартнером, яку вперше побудовано на фонетичному правописі Євгена Желехівського – відомого лексикографа із Галичини [1, с. 111].

На зростання українського національного руху на Буковині вплинула його наукова (серед інших у в праці «Буковинська Русь» (1897) С. Й. Смаль-Стоцький змальовує історію Буковини у зв'язку із Галицько-Волинською державою й іншими українськими землями), публіцистична (багаторічний співредактор газети «Буковина», редактор газети «Руська Рада»), педагогічна діяльність. Як мовознавець Смаль-Стоцький після студій про аналогію в історії української іменної відміни написав разом із Т. Гартнером «Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache» (1913), де доводив, що українська мова посталася безпосередньо із праслов'янської, а ідея прасхідно-слов'янської мови позбавлена ґрунту. Цей погляд боронив і пізніше, особливо в праці «Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов та їх взаємне споріднення» (1925, 1927) [3].

Особливе місце серед письменників-педагогів займає постать **Михайла Сергійовича Грушевського** (1866–1934), який протягом 1897–1898 років написав перший том своєї фундаментальної праці «Історія України-Руси», яка наприкінці 1898 року була видрукувана у Львові. Незабаром побачили світ ще два томи цієї праці. Ця робота була щиро прийнята в Галичині, проте заборонена російським урядом.

Вагомий вплив на освіту Західної України означеного періоду зробила українська «Грамадика для самонавчання» (1918), складена **Модестом Пилиповичем Левицьким** (1866–1932). Свої знання та результати досвіду він виклав також і в «Конспекті теорії письменства» (1923).

Автором наукових праць і рецензій у «Записках НТШ», українських часописах, редактор шкільних підручників, а також співавтором підручника вправ із латинської мови для гімназій був **Іван Симонович Копач** (1870–1952).

Володимир Михайлович Гнатюк (1871–1926) – освічений збирач та текстолог фольклорно-етнографічних матеріалів. Із найширшого кола текстологічних питань, що їх ставив і розв'язував автор, варто виокремити такі: атрибуція фольклорного твору, встановлення його приналежності до народної традиції; принципи і прийоми філологічної критики фольклорного тексту та його редагування; явища контамінації у фольклорі; джерелознавча база фольклорного тексту, його паралелі й варіанти тощо. За 30 років своєї дослідницької та видавничої діяльності Володимир Гнатюк опублікував близько тисячі різних за жанром праць, завдяки чому посідає одне з провідних місць в історії слов'янської фольклористики, а його праці за своїм змістом, точністю запису та науковим рівнем мають світове значення [2, с. 163].

Цікавою роботою для сучасних поколінь став «Словничок Леся Мартовича», складений зі слів, що тепер є призабутими чи віднесені до діалектизмів, якими рясніли твори **Леся Мартовича** (1871–1916)

(справжнє ім'я – **Олекса Семенович Мартович**), додаючи їм неповторного колориту.

Постать **Філарета Михайловича Колесси** (1871–1947) також означена великою спадщиною праць та доробків. Це вчений зі світовим ім'ям, багатогранна та плідна діяльність якого стала видатним внеском до розвитку української фольклористики та літературознавства. Використовуючи культурно-історичний, компаративістичний та методи антропологічної школи, Філарет Колесса тверезо оцінював можливості кожної зі шкіл. Користуючись порівняльно-історичним методом, науковець не розділяв думок школи компаративізму, адепти котрої, захоплюючись різними впливами, намагалися надто заглибитись в історію.

Варто зазначити, що найбільшим методологічним авторитетом для фольклориста був Михайло Грушевський, який, на його думку, обрав правильний предмет дослідження, а саме – ступінь інтернаціональності мандрівних сюжетів та процес їхньої денационалізації, що дало змогу органічно засвоїти їх на українському ґрунті. Методологію Ф. Колесси можна охарактеризувати як комплексний підхід до аналізу творів усної словесності. Дослідник переконував, що всі методи повинні застосовуватися до певного фольклорного жанру для висвітлення різних його аспектів [4, с. 275].

У 1938 році Ф. Колесса видав унікальну книгу «Українська усна словесність», що містила 643 сторінки у «кишеньковому» форматі. Ми погоджуємось із думкою дослідників, що це був перший підручник із фольклору як для навчальних закладів, так і для самонавчання. За жанром – це хрестоматія усно-поетичних текстів і систематичний нарис курсу фольклору як дисципліни. Визначивши головні ознаки української усної словесності, Ф. Колесса переходить до проблеми періодизації фольклору, яку підпорядковує історичному принципіві (розвиток жанрів усної словесності співвідноситься з історією України).

Провідним діячем Учительської громади Підкарпатської Русі був **Авустин Іванович Волошин** (1874–1945). Оцінити його вклад в освітянську діяльність західноукраїнської інтелігенції надзвичайно складно, адже тільки впродовж 1899–1944 років він написав і видав понад 40 підручників та посібників з багатьох дисциплін [3].

Перший посібник А. Волошина «Методическая грамматика угро-русского литературного языка для народныхъ школь» (1901) був перевиданий під назвою «Методическая грамматика карпато-русского языка для народныхъ школь» (1919) і насичений народно-розмовними елементами. Третє видання, що вийшло у 1923 р. під назвою «Методична грамматика карпато-русского языка для низшихъ клас народныхъ школь», повністю базується на народному мовленні підкарпатських українців і до війни витримало кілька перевидань.

Свою прихильність до народної мови А. Волошин виявив також у «Практичній граматиці малоруської (рутенської) мови», виданій угорською мовою в Ужгороді у 1907 р., де фактично описав живу систему мовлення закарпатців, трохи «олітературивши» її традиційно-книжними елементами та етимологічним правописом. У «Читанці для руської молодіжи»,

що виходила кілька разів у 20-30 роках, він уміщував твори як місцевих, так і загальноукраїнських письменників. Його брошура «О письменном язычѣ подкарпатских русинов» (1921) відіграла помітну роль в історії української літературної мови Закарпаття [4, с. 144].

Значну методичну спадщину для сучасників залишив **Михайло Степанович Возняк** (1881–1954). Він – автор «Історії української літератури» (т. 1–3, 1920–1924); низки праць з історії давньої української писемності: «Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти й замітки», (т. 1–3, 1913–1925; «Початки української комедії. 1619–1819» (1919); «Історія української літератури» (т. 1–3, 1920–1924), де представлено розповіді про життя і творчість письменників XIX – поч. XX ст. (І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Л. Боровиковського, М. Шашкевича, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, П. Грабовського, М. Коцюбинського, Лесі Українки, В. Стефаніка); праць із фольклору, історії українського театру, міжслов'янських культурних взаємин, мовознавства, історії правопису, а також про підручники з граматики в Галичині («Причинки до студій над писаннями Лаврентія Зизанія», (1908), «Філологічні праці Івана Могильницького» (1910), «Галицькі граматики української мови першої половини XIX в.» (1911), «Грамматика Лаврентія Зизанія 1596 р.» (1911), «Перша редакція «Розправи о язичі южноруским і его наречіях» Якова Головацького» (1914), «Уривок граматики давньої церковнослов'янської мови в порівнянні з українською» (1924), «Український правопис із словничком» (1929); «3 приводе фотокопії «Русалки Дністрової» (1984) [3].

Особливо вагомим є внесок М. Возняка у вивчення біографії і творчості Івана Франка. Він започаткував новий розділ у франкознавстві – вивчення світогляду Івана Франка. У зв'язку з цим опубліковано ряд недрукованих творів І. Франка, підготував і видав «Листування І. Франка і М. Драгоманова» (1928), реконструював твори «Лель і Полель», «Не спитавши броду», «Тригація».

Володимир Петрович Радзикович (1886–1966) – автор «Короткого нарису історії української літератури» (1922), «Української літератури XX століття» (1952), «Нарис історії української літератури» (1922, 1937, 1947, 1956); творів для дітей «Пригоди Юрчика Кучерявого» (1921, 1963), «Прилетіла зима біла» (1959), «Святий вечір у лісі» (1963) та ін.

До західноукраїнських письменників-педагогів – авторів навчально-методичного забезпечення освітніх закладів регіону також варто віднести й **Олександра Івановича Маркуша** (1891–1971), який написав більше 20-ти підручників, зокрема «Рідне слово», «Підручник української мови для угорських шкіл», «Нова Європа», «Далеким світом» та ін.

Також варто згадати і **Степана Шаха** (1891–1978), який творив під псевдонімом **Степан Перський**, та його твір «Популярна історія Товариства «Просвіта» (1932), розвідки з історії галицького шкільництва, зокрема історії Перемишльської гімназії й «Отець Маркіян Шашкевич та галицьке відродження» (1961) та ін. [3].

Постать **Юрія Андрійовича Шкрумеляка** (1895–1965) також неабияк цікава нам із точки зору методичного

забезпечення шкільництва досліджуваного періоду, адже він був автором понад 30-ти книг для дітей (найвідоміші «Юрза-Мурза» (1921), «Записки Івася Крілика», «Стрілець Невмираха», «Мова віків» та «Історії України для дітей» (написана під псевдонімом Юра Ігорків). Численні переклади зі світової класики, розраховані для малого читача («Казки з 1001 ночі», «Алядин і чарівна лямпка», «Історія про малого Мука», «Пригоди мореплавця Сіндбада» та ін.).

Іван Іриней Боднарчук (1910–1990) (справжнє прізвище – **Іван Чабанрук**) підготував та видав низку шкільних підручників, зокрема: «Ластівка» (читанка для 2-го класу), «Ромашка» (для 3-го класу), «Соняшник» (для 4-го класу), «Ватра» (для 5-6 класів), «Збірник диктантів» (для молодших і старших класів).

Отже, впродовж досліджуваного періоду в регіоні відбулися вагомі зміни у змісті тогочасної освіти. Замість вивчення грецької мови та латини пріоритетне місце у навчанні почали відводити англійській, німецькій, французькій мовам, а також предметам природничо-математичного циклу. Особлива увага була звернена на рідномовну освіту.

Висновки. XIX – 30-ті роки XX ст. відзначалися активним створенням законодавчої бази в освітній сфері, секуляризацією школи, створенням світських органів управління шкільництвом. Почалася розробка нормативно-правових документів. Це стало можливим завдяки праці культурно-освітніх діячів Буковини (І. Герасимович, С. Канюк, Ю. Лисан, М. Лютик та ін.), Волині (О. Левчаківська, А. Пащук, Х. Приступа та ін.), Галичини (Т. Білевич, І. Ваньо, В. Кальба та ін.) та Закарпаття (А. Алишківич, Й. Пешек, Ю. Ревай та ін.). Однак майже увесь цей період відбувалася запекла боротьба з намаганнями москвофілів нав'язати західноукраїнським територіям російську мову, а разом із нею й педагогічну термінологію. Незважаючи на заборони, західноукраїнські письменники-педагоги, автори навчально-методичного забезпечення, у своїх творах порушували актуальні питання навчання та виховання дітей і юнацтва, що ми і спробували хоча б частково проаналізувати у нашому дослідженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єсельчик С. Українофіли: світ українських патріотів другої половини XIX століття / С. Єсельчик. – К. : КІС, 2010. – 272 с.
2. Зайцева З. І. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / З. І. Зайцева. – К. : КНЕУ, 2006. – 368 с.
3. Енциклопедія історії України : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2013.
4. Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині : монографія / М. Лесюк. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. – 732 с.
5. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О. О. Любар. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с.

Дата надходження до редакції: 14.05.2020 р.